

De mai költészetünk el sem képzelhető ama századeleji fellendülés nélkül, amelyek az *Elégiák* költője egyik értékes és hűségében igen rokonszenves munkása.

Rédey Tivadar.

Történeftilozófia. Írta Kornis Gyula. (A magyar történettudomány kézikönyve, szerkeszti Hóman Bálint.) Budapest, 1924.

A „történeftilozófia“ eddig meglehetősen homályos és rosszul körülhatárolt vizsgálódási területet jelentett. Mindazon problémákat, melyek úgy a történeti megismerés természetére, mint az emberi történet folyamatára s annak értelmére vonatkoznak, egyaránt ezen a néven tárgyalták. Kornis Gyula könyvének érdeme mindenekelőtt az, hogy rendet hoz a kérdések e tömkelegébe: minden eddigi történeftilozófusnál világosabban választja szét az idevágó problémákat s tárja fel azok egymáshoz való viszonyát.

Művének bevezetésében a történelemről mint tudományról szól. Igen világos elemzéssel determinálja mind szűkebbre a történettudomány fogalmát: kimutatja, hogy az a valóságtudományok körébe tartozik, ezeken belül a szellemi tudományok között foglal helyet s ezek sorában is az úgynevezett individualizáló tudományok csoportjához tartozik, amint ezek fogalmát Windelband és Rickert meghatározták. Épp ily világos a reakövetkező szintézis: ennek nyomán megismerjük a történelem viszonyát a lélektanhoz, szociológiához, politikához, filológiához, a művészethez s a filozófiához.

A „történeftilozófia mint a történelem tudományelmélete“ sorban tárgyalja a történelmi megismerés eredetét, érvényességét és határait, valamint a történelem és a valóság viszonyát, hogy végül a történelem logikáját vegye vizsgálat alá. A mű gerince a történeftilozófiát mint a történet metafizikáját tárgyalja. Az idevágó problémákat négy fejezetben vizsgálja. Miután a „történeftilozófia“ mint ilyet világította meg, a történeti tényezőket veszi bonckés alá. Miután a földrajzi és a faji tényezők szerepét vizsgálta az emberi történetben, magát az embert veszi szemügyre, mint a história alapját. Különösen becses a materialisztikus

történeftilozófia beható és éles kritikája. Azután áttér a szabadság szerepére a történetben s végül „a transzcendens tényező“ címén az istenség és a történet viszonyára vonatkozó problémákat tárgyalja. A „történeftilozófia mint a történet értékelmélete“ című fejezet a történet végső értelmét és célját vizsgálja s a történeti optimizmus és pesszimizmus kérdésében foglal állást. Ez a mű legsikerültebb fejezete: meglepően nagy objektivitással és higgadsággal tárgyalja az idevágó problémákat, melyek olyannyira össze vannak növe az egyéni életfelfogás hangulatával. Hasonlóan harmonikus módon fejtegeti szerzőnk műve utolsó fejezetében a történelem és világnézet, a historizmus és naturalizmus viszonyát.

Irodalmunknak igazi nyeresége e mű. Nemesak azért, mert világossággal és figyelemreméltó eredetiséggel tárgyalja e bonyolult kérdéseket, de mert majdnem teljes hazai és külföldi bibliográfiájával becses útmutatásokat ad a további tanulmányozásra is. Az egész könyvön sajátos harmonia ömlik el: az a historikus, ki e mű tanulmányozása után fog kutatásaihoz, oly szilárd filozófiai nézőpontot nyert, aminőt bármely más szaktudós megirigyelhet tőle. De a nagyközönségnek is élvezetes s tanulságos olvasmányt nyújt, mely után nyugodtabban fogja nézni a történeti élet értelmezésére vonatkozó harcokat. Külön ki kell emelnünk, hogy Kornis a Spengler nagy feltűnést keltett könyvének sikerült kritikájával járul különösképen ahhoz, hogy a mai ember történeti tájékozódását megkönnyítse.

Kár, hogy bizonyos kérdések elkerülték szerzőnk figyelmét, amit azonban könyvének remélhetőleg minél előbb sorrakerülő új kiadásában pótolhat. Így nem elemzi a történeti folyamat egyik alapmozzanatát: az „esemény“ fogalmát, valamint nem vizsgálja a „szellem“ mibenlétét és kritériumait sem, jóllehet e fogalommal gyakran él. Sajnosan nélkülözzük Bodnár Zsigmond érdekes történeftilozófiájának elemzését is, melynek pedig épp a közelmúlt eseményei sok tekintetben igazat adnak. Böhm Károly történeftilozófiai eszméit sem méltó

tatja Kornis, pedig ezek szilárd értékelméleti alapvetésüknél fogva is figyelmet érdemelnének.

Pauler Akos.

Kéky Lajos: Gárdonyi Géza.
(A Szabad Lyceum kiadványa.)
Irodalmi előadások és felolvasások, melyek utólag nyomtatásban is megjelennek, rendesen azért élvezhetlenek, mert írójuknak a műveltség különböző rétegéhez tartozó közönségre kell tekintettel lennie. Magyaránia kell néha oly dolgokat is, melyek ismeretét megfelelő hallgatóság előtt joggal felteheti. Az első sornak épp úgy szólnia kell, mint a „karzatnak“, szóval egy kissé Goethe színigazgatójának élelmességét kell érvényesítenie. De ami előadásban a sokszínű publikum előtt hat, az nyomtatásban legtöbbször kevés méltatásra talál. Kéky Lajos Gárdonyiról tartott előadása olyan tanulmány, hogy ha hallgatósága élvezte, elsősorban azt illeti dicséret. Mert a legintelligensebb hallgatóknak készült. Azt jelenti ez, hogy Kéky szigorú tárgyilagossággal írta meg kis művét s amint hőst nem állítja sem magasabb, sem alacsonyabb polcra, mint amely irodalmunkban megilleti, úgy Gárdonyi különböző jellemű műveit is egyformán megértő szeretettel méltatja. Gárdonyi írói pályája — úgy mond — megkapó képét nyújtja a csekély értékű kezdetből magasba lendülő haladásnak. Kéky e haladás minden lépcsőfokán a biztos szemű esztétikus kalauzolásával visz fölfele, kezdve a régi Magyar Hírlapban közzölt Göre-levelek első sikereitől Gárdonyi történelmi regényeiig. Az író egyes műveinek jellemzése közben érdekesen világot látja meg Gárdonyi világfelfogását. „Ennek magva bizonyos harmónia, az élet sorsába beletörődő megnyugvás.“ Az összhang Gárdonyi bölcselési álláspontjából sarjad. Lelkében erős gyökeret vert a buddhizmus tanítása, mely szerint az embertől minden levés és veszés idegen; álom és halál testvérei egymásnak, az ember élete nem e földön kezdődik s nem itt végződik. Kapcsolatos e tanítással Gárdonyi miszticizmusa. Hite szerint áldott árnyak lengenek körül földi bús vándorlásunk alatt s gyámolítanak bennünket. Azt a hindu tanítást is átveszi, hogy e földön születés előtti bűneinkért kell

lakolnunk. Csak így tud beletörődni a vilárend sok visszasságába, a sok ártatlan szenvedésbe. A szenvedés lelki mosdás. A föld nagy javító intézet, hol könnyekben kell megtisztulnunk. Vannak azonban, kik ezt nem tudják: a gyermekek s az állatok. Gárdonyi lelkét ezek szenvedése tölti el legmélyebb megindulással. „Semmi sem szomorúbb a beteg gyermek szeménél, mondja egy helyt s Kéky megállapítja, hogy nincs egyetlen költőnk, kinek ajkán a gyermek nagyobb szeretete s mélyebb megértése szólalna meg, mint Gárdonyién. Ezután a buddhizmus lélek-vándorlásról szóló tanának s melancholiájának hatását mutatja ki Kéky s fejtegetései során arra az eredményre jut, hogy Gárdonyi e világfelfogásával kapcsolatosnak látszik az élet szerény, kis örömeihez való menekülése, vonzalma az idyllihez. Megrajzolja Gárdonyi felfogását a szerelemről, bemutatja alakjait, humorát, magyar embereit a maguk faji jellemzettségében, ahol Kéky az alakokat oly elevenen hozza elénk, hogy mozdulataikat is megfigyelhetjük. — Kéky Lajos kis füzete Gárdonyi egész írói pályáját tömören s céljához képest mégis kimerítően rajzolja meg; jellemzései szabatosak s előadása mindvégig lebilincselő. Kívánatos lenne, hogy a szerző e kitűnő kis esszajt terjedemesebb alapon s gazdagabb részletezéssel is kidolgozza, belekapcsolva Gárdonyi életrajzát is, hogy így könyve — melynek megírására a hivatottságot Kéky egyéb műveitől eltekintve e kis füzet is jelzi — külső formájában is méltó legyen Gárdonyihoz. *rtm.*

Leffler Béla: Az újabb svéd líra. Magyar költők svéd fordításban.
Az újabb svéd líráról szóló tanulmány a debreceni Tisza István Tudományos Társaság kiadványa. „Tiszteletből a svéd nemzet iránt, mely elsőknek sietett a világháború és a forradalmak által sújtott magyar anyák, magyar gyermekek és magyar diákok megmentésére.“ A szerző a svéd irodalomtörténetből merítette székfoglalója tárgyát. Győry Vilmos 1882-ben megjelent „Svéd költőkből“ című anthológiája óta nem jelent meg magyar munka, mely áttekintő képet adna a svéd líráról. Leffler négy lírikussal ismert meg: Strindberggel, Heiden-